

ANNE-BABA TUTUM ÖLÇEĞİ'NİN GÜVENİRLİK VE GEÇERLİK ÇALIŞMASI

Ayşen Yılmaz*

ÖZET

Amaç: Bu çalışmanın amacı, Lamborn ve arkadaşları (1991) tarafından geliştirilen Anne-Baba Tutum Ölçeği'nin (ABTÖ) Türk örnekleminde belli yaş grubunda çocuklar ve gençler üzerinde güvenirlik ve geçerliğini saptamaktır. **Yöntem:** Araştırmaya ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinden toplam 318 (170 kız, 148 erkek), lise 1 ve 2. sınıf öğrencilerinden toplam 299 (155 kız, 144 erkek) ve üniversite 1., 2. ve 3. sınıf öğrencilerinden toplam 303 (160 kız, 143 erkek) denek katılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak ABTÖ kullanılmıştır. **Sonuç:** Her üç yaş grubunda ölçeğin güvenirliği ile ilgili bulgular incelendiğinde ölçeğin alt boyutlarına ilişkin test-tekrar test güvenirliğinin yüksek ve iç tutarlığın görece olarak daha düşük olmakla birlikte yeterli düzeyde olduğu görülmüştür. Ayrıca ölçeğin ölçüt-bağıntılı geçerliğine dolaylı kanıt oluşturacak şekilde, her üç yaş grubunda anne-babaların demokratik olmasının çocukların akademik başarısı ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Yapılan faktör analizi sonucu, ABTÖ'nün ilköğretim ve lise öğrencilerinde ölçekte yer alan maddelerin özgün ölçekteki maddeler benzer şekilde üç faktör altında toplandığını göstermektedir. Üniversite öğrencilerinde ise özgün ölçekten farklı olarak kabul/ilgi ve psikolojik özerklik boyutu tek bir boyut, denetleme boyutu ise doğrudan ve dolaylı denetleme olmak üzere iki faktörden oluşmaktadır. **Tartışma:** Çocuklar ile anne-babaları arasındaki etkileşimi incelemeye yönelik araştırmalarda Anne-Baba Tutum Ölçeği'ndeki maddelerin her yaş grubunda tekrar gözden geçirilerek kültürümüze uygun ifadelerin yazılması ve geçerlik ve güvenirlik çalışmalarının yapılması ölçek hakkında daha ayrıntılı bilgiler sağlayacaktır.

Anahtar Sözcükler: Anne-Baba Tutum Ölçeği, kabul/ilgi, psikolojik özerklik, denetleme. **SUMMARY: PARENTING STYLE SCALE: RELIABILITY AND VALIDITY**

Objective: The purpose of this study was to investigate the reliability and validity of "The Parenting Style Scale" developed by Lamborn et al. (1991) in children, adolescent and college students. **Method:** A total of 920 students selected among elementary school, high school and college students served as subjects in the study. The elementary school subjects consisted of 318 fourth and fifth grade students (170 females and 148 males). The high school subjects consisted of 299 first and second grade students (155 females and 144 males). The college subjects consisted of 303 first, second and third grade students (160 females and 143 males). Parenting Style Scale was used for data collection. **Results:** The analyses revealed that test-retest reliability of dimensions of Parenting Style Scale was high in these age groups. The factor analysis indicated that for the elementary and high school subjects factor pattern of Parenting Style Scale was very similar to the original scale's factor pattern (acceptance/involvement, psychological autonomy and strictness/supervision). However for the college students, factor pattern was different from the original. Acceptance/involvement and psychological autonomy dimensions appeared as a single factor, which was named as acceptance/involvement/autonomy. The dimension of strictness/supervision emerged as two separate factors, which were named direct and indirect control. **Discussion:** Although these findings and interpretations are very important, it is important that validity and reliability of Parenting Style Scale should be conducted in these three age groups over again in future studies.

Key words: Parenting Style Scale, acceptance/involvement, psychological autonomy, strictness/supervision.

GİRİŞ

Çocuk yetiştirme tutumu çok genel anlamda, çocuğa yöneltilen tutumların, davranışların ve beklentilerin bütünü olarak tanımlanmaktadır (Darling ve Steinberg 1993, Damon 1983). Çocuk

yetiştirme tutumlarına ilişkin Baumrind'in (1971, 1972) kuramsal yaklaşımı bu alanda yapılan çalışmalara temel oluşturarak öncülük etmiştir. Baumrind (1971) otoriter (authoritarian), demokratik (authoritative) ve izin verici (permissive) olmak üzere üç temel anne-baba tutumu ol-

* Psk. Dr., Hacettepe Üniv. Edebiyat Fak. Psikoloji Bl., Ankara.

duğunu ileri sürmüştür. Baumrind'e göre anne-babaların çoğu çocuklarıyla olan iletişimlerinde bu davranışlardan birini daha başat olarak benimserler ve uygularlar. Maccoby ve Martin (1983) ise Baumrind'den farklı olarak anne-baba tutumunu duyarlılık (responsiveness) ve talepkarlık/denetleme (demandingness/control) olmak üzere iki boyut açısından ele almışlar ve bu iki boyutun kesiştiği noktada dört tür anne-baba tutumu tanımlamışlardır. Bunlar *otoriter, demokratik, izin verici-hoşgörülü ve izin verici-ihmkar* anne-baba tutumlarıdır. Maccoby ve Martin, Baumrind'in çalışmalarında sınıfladıkları "izin verici" anne-baba tutumunu ikiye ayırmışlardır. Demokratik anne-babalar hem denetleme/talepte hem de kabul/ilgi de yüksektirler. Otoriter anne-babalar ise denetleme/talepte yüksek, kabul/ilgi de düşüktürler. Otoriter ve demokratik anne-babaların çocuklarının gelişimindeki farklılıklar anne-babanın ilgisindeki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Çünkü Maccoby ve Martin'in sınıflamasındaki her iki anne-baba tutumunda kontrol/talep boyutu yüksektir. İzin verici-hoşgörülü anne-babalar kabul/ilgide yüksek, denetleme/talepte düşüktürler. İzin verici-ihmkar anne-babalar ise hem kabul/ilgi de hem de denetleme/talepte düşüktürler. Buna göre her iki izin verici anne-baba tutumunda kontrol boyutu düşükken, izin verici anne-babalar arasındaki farklılık anne-babanın göstermiş olduğu ilgiden kaynaklanmaktadır. İzin verici-hoşgörülü anne-babalar çocuklarına karşı oldukça hoşgörülü davranırlar, davranışlarına herhangi bir sınırlama koymazlar. Aynı zamanda bu tür anne-babalar çocuklarına karşı sıcak ve ilgili davranırlar, onlara sevgi gösterirler. İzin verici ihmkar anne-babalar ise çocuklarını hiçbir şekilde denetlemedikleri, davranışlarına sınırlama koymadıkları gibi çocuklarıyla da hiç ilgilenmezler ve sevgi göstermezler.

Baumrind'in sınıflamasını temel alarak yapılan çalışmalarda, onun görüşlerini destekler şekilde demokratik ailelerde yetişen çocukların izin verici ya da otoriter ailelerde yetişen çocuklardan akademik başarı, sosyal gelişim, benlik saygısı ve ruh sağlığı gibi ölçümlerde daha yüksek puan aldıkları görülmüştür (Dornbusch ve ark. 1988,

Maccoby ve Martin 1983, Steinberg ve ark. 1989, Steinberg ve ark. 1991). Örneğin, Dornbusch ve arkadaşları (1988) Baumrind'in otoriter, demokratik ve izin verici anne-baba tutumunu kullanarak, anne-baba tutumu ile ergenin okul başarısı arasındaki ilişkiyi incelemişler ve demokratik anne-baba tutumu ile ergenin okul başarısı arasında olumlu; otoriter ve izin verici anne-baba tutumu ile olumsuz yönde ilişki olduğunu bulmuşlardır. Bu çalışmada demokratik anne-baba tutumu Baumrind'in çalışmasındaki gibi çok yönlü bir boyut olarak ele alınmıştır. Son yıllarda Steinberg, Elmen ve Monuts (1989) ise demokratik anne-baba tutumunun üç boyuttan oluştuğunu belirtmişlerdir. Bunlar yüksek düzeyde sıcaklık ya da ilgi; yüksek düzeyde psikolojik özerklik ve yüksek düzeyde davranışsal denetlemedir. Steinberg ve arkadaşları (1989) çalışmalarında demokratikliğin bu üç boyutu ile 10-16 yaşları arasındaki çocukların okul başarısı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Sonuçlar, demokratik tutumun her üç bileşeninin çocukların akademik başarısı ile olumlu ve yüksek düzeyde ilişkili olduğunu göstermiştir. Ayrıca Steinberg ve arkadaşları (1992) 14-18 yaşları arasındaki ergenlerle yaptıkları boylamsal çalışmalarında anne-babalarını demokratik olarak algılayan ergenlerin, demokratik olarak algılamayan ergenlere göre okulda daha başarılı olduklarını bulmuşlardır.

Maccoby ve Martin'in (1983) çalışmalarında öne sürdükleri boyutlar temel alınarak yapılan kapsamlı bir çalışmada, Steinberg ve arkadaşlarının (1989) çalışmalarında ele aldıkları boyutlardan da yararlanılarak Lamborn ve arkadaşları (1991), tarafından Anne-Baba Tutum Ölçeği geliştirilmiştir. Bu ölçek çocuk yetiştirme stillerini hem kategorik hem de boyutlar temelinde incelenmesine olanak sağlamıştır. Ayrıca anılan çalışmada anne-baba tutumu kategorik açıdan sınıflandırılarak (otoriter, demokratik, hoşgörülü ve ihmkâr gibi) 14-18 yaşları arasındaki ergenler psikososyal gelişim, akademik yeterlik, problem davranış açısından karşılaştırılmıştır (Lamborn ve ark., 1991). Bu çalışmada anne-babaları demokratik olarak değerlendiren ergenlerin, akademik yeterlik ve psikososyal gelişim puanlarında di-

ğer anne-baba tutumlarından daha yüksek, sorunlu davranışlarda ise daha düşük puan aldıkları görülmüştür. İhmalkâr anne-baba tutumu ile otoriter anne-baba tutumu sergileyen anne-babaların çocukları arasında ise anlamlı farklılıklar elde edilmemiştir. Steinberg ve ark. (1994) Lamborn ve arkadaşlarının (1991) çalışmalarında kullandıkları denekleri psikososyal gelişim, okul başarısı ve problemleri açısından 1 yıl sonra tekrar gözlemişlerdir. Boylamsal çalışmada da demokratik ailede yetişen ergenlerin alınan ölçümler açısından diğer ailelerde yetişen ergenlerden bir çok alanda daha avantajlı olduğu bulunmuştur. Son yıllarda yapılan bir çalışmada da, okulda başarılı olmaları için anne-baba tarafından baskı yapılan çocukların benlik saygısının daha düşük olduğu ve bu çocukların daha kaygılı ve okulda da daha başarılı oldukları belirtilmiştir (Ketssetsiz ve ark. 1998).

Weiss ve Schwarz (1996) ise Baumrind'in çalışmalarını daha ileri yaştaki üniversite öğrencileri üzerinde tekrarlamışlar ve anne-baba tutumu ile gençlerin kişiliği, uyumu, akademik başarısı ve uyuşturucu madde kullanımı arasında anlamlı ilişki olduğunu bulmuşlardır. Fakat anılan ölçümler açısından, anne-baba tutumları arasındaki farklılıklar Baumrind'in çalışmalarındaki kadar belirgin değildir. Yapılan başka bir çalışmada ise yaşları 18 ile 25 arasında olan üniversite öğrencilerinin anne-babaları hakkındaki duygularını ölçmeyi amaçlayan bir ölçek geliştirilmiştir (Phares ve Renk 1998). Ölçeğin iç-tutarlılığı, test tekrar-test güvenilirliği ve geçerliğinin yüksek olduğu bulunmuştur. Anılan ölçeği kullanarak, gençlerin anne-babaları hakkındaki olumlu ve olumsuz duyguları ile psikolojik uyumları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Sonuçta, anne-babalarına karşı olumlu duygu içinde olan öğrencilerin olumsuz duygu içinde olan öğrencilere göre psikolojik uyumunun daha iyi olduğunu bulmuşlardır.

Çocuk yetiştirme tutumları son 30 yılda Batıda çok yaygın olarak araştırılmasına ve bu konuda çok sayıda yayın bulunmasına karşın, ülkemizde anılan konuya ilişkin çalışmaların çok sınırlı düzeyde olduğu görülmektedir. Ülkemizde an-

ne-baba tutumlarını ölçmek için çeşitli ölçekler ya geliştirilmiş (örneğin, Kuzgun 1972) ya da batı literatüründeki ölçeklerin Türk kültürüne uyarlama çalışmaları yapılmıştır (örneğin, Le-Compte ve ark. 1978). Kuzgun (1972) tarafından geliştirilmiş olan "Anne-Baba Tutum Envanteri" gençlerin algıladıkları otoriter, demokratik ve ilgisiz (izin verici) ana-baba tutumunu ölçmektedir. Kuzgun (1972) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada, demokratik anne-baba tutumlarının, bireyin kendini gerçekleştirme için elverişli ortam olduğunu; otoriter anne-baba tutumlarının ise kendini gerçekleştirme engelini ortaya koymuştur. Kuzgun tarafından geliştirilen ölçekten çeşitli araştırmalarda yararlanılmıştır (Örn. Güven 1994, Bilal, 1984). Ülkemizde ayrıca Le Compte ve arkadaşları (1978) tarafından Aile Tutum Ölçeği'nin (Parent Attitude Research Instrument-PARI) güvenilirlik ve geçerlik çalışması yapılmıştır. Bu araştırmada yukarıda özetlenen çalışmalardan farklı bir yöntem kullanılmış ve ölçekler gençlere değil bizzat annelere uygulanmıştır. Yapılan faktör analizi sonucu ölçeğin aşırı annelik, demokratik tutum ve eşitlik tanıma, ev kadınlığı rolünü reddetme, geçimsizlik ve genel bir baskı örüntüsü gibi boyutlardan oluştuğu ortaya çıkmıştır.

Son yıllarda Karadayı (1994) ise Türk üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı bir çalışmada, üniversite öğrencilerinin algılanan anne-baba tutumları, anne-babayla ilişkileri ve bunların bazı kişilik özellikleri ile olan ilişkisini incelemiştir. Bu çalışmada araştırmacı tarafından anne-baba tutumu anne-baba disiplini, şımartması, ilgisi ve demokratikliği gibi boyutları kapsayan çeşitli sorularla ölçülmüştür. Sonuçta anne-babayla iyi ve yakın ilişkiler ile iyimserlik, neşelilik, mücadelecilik, rahatlık, kendine güven, özsaygı ve anne-babaya bağımlılık arasında olumlu yönde ilişki bulunmuştur. Katı anne-baba disiplininin ise kötümserlik, utangaçlık, arkadaşına bağımlılık ile ilişkili olduğu saptanmıştır. Ülkemizde yapılan başka bir çalışmada ise gençlerin algıladıkları kabul/ilgi ve sıkı denetim boyutları ve anne-baba tutumları (otoriter, demokratik, izin verici/hošgörülü ve izin verici/ihmalkâr) ile bazı temel benlik değişkenleri arasındaki ilişkiler ince-

lenmiştir (Sümer ve Güngör 1999). Anılan çalışmada anne-baba tutumları Steinberg ve arkadaşlarının (1991) çalışmaları temel alınarak araştırmacılar tarafından geliştirilen bir ölçekle ölçülmüştür. Araştırmada ele alınan değişkenlerden benlik saygısı ve benlik kavramı belirginliği gibi hemen hemen bütün sonuç değişkenlerinde tutarlı olarak kabul/ilgi boyutu olumlu sonuçlarla, sıkı denetim de olumsuz sonuçlarla ilişki bulunmuştur (Ülkemizde anne-baba tutumlarına ilişkin yapılan çalışmaların bir özeti için bkz., Yılmaz 1999).

Çocuk yetiştirme tutumları ile ilgili olarak son yıllarda yapılan araştırmalarda anne-baba tutumunun, içinde bulunulan kültürel bağlama göre değiştiği belirtilmiştir. Örneğin, bazı araştırmalar, Avrupalı-Amerikalı ergenlerde demokratik anne-baba tutumu ile akademik başarı arasında çok güçlü bir ilişki bulurken, Asyalı ve Afrikalı-Amerikalı ergenlerin anne-babalarının tutumu ile akademik başarıları arasında çok düşük bir ilişki bulmuşlardır (Dornbusch ve ark. 1988, Steinberg ve ark. 1991). Araştırmacılar, bu farklılığın belki de anne-babanın sosyalleştirme hedeflerindeki farklılıklardan kaynaklandığını belirtmektedirler. Bir başka deyişle, bir tutum olarak demokratik olma, bütün kültürlerde çocuğu sosyalleştirmede eşit derecede etkili olabilir fakat, çocuğu sosyalleştirirken kullanılan hedefler farklı olduğu için anne-baba tutumları kültüre bağlı olarak değişiklik göstermiştir. Yapılan kültürler arası bir çalışmada, anne-baba otoritesinin ya da bireysel özerkliğin vurgulandığı ailelerde, ergenlik dönemindeki anne-baba-çocuk çatışması ve bağlılığının değişiklik gösterip göstermediği incelenmiştir (Fuligni 1998). Bu amaçla çocuklarıyla olan ilişkilerinde otoriteyi özerklikten daha çok vurguladıklarına inanılan Meksika, Çin ve Filipin kökenli Amerikalı aileler ile Avrupa kökenli Amerikalı ergenlere anne-babaları ile olan ilişkileri hakkında sorular sorulmuştur. Beklenen yönde Meksikalı, Çinli ve Filipinli ergenler Avrupa kökenli Amerikalı ergenlere göre anne-babalarının otoriteyi daha fazla, özerkliği ise daha az vurguladıklarını ifade etmişlerdir. Görüldüğü gibi çocuk yetiştirme tutumları ve bunun çocukların bazı psikolojik sonuç değiş-

kenleriyle olan ilişkisi kültürden kültüre değişmektedir.

Ayrıca çocuk yetiştirme tutumlarına ilişkin çalışmalarda bazen kültür içindeki farklılıkların kültürlerarası farklılıklar kadar büyük olabileceği ve içinde bulunulan kültürel bağlamın çok dikkatli incelenmesi gerektiği belirtilmiştir (Dornbusch ve ark. 1988, Steinberg ve ark. 1991). Ülkemizde de yapılan çalışmaların bazılarında kültür içindeki farklılıklar gösterilmiştir (İmamoğlu ve Yasak-Gültekin 1993, LeCompte ve ark. 1978). Örneğin, İmamoğlu ve Yasak-Gültekin (1993) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'deki kentli yüksek sosyo-ekonomik düzeydeki (SED) annelerin, çocukta bağımsızlığa ve kendine yeterliğe önem verdiklerini, orta ve düşük SED'deki annelerin ise itaat ve sadakati ön plana çıkardıkları belirtilmiştir.

Görüldüğü gibi, anne-baba tutumunun her kültürde çocukların sosyalleşme süreçleri üzerinde önemli etkisi olduğu ancak çocuğu sosyalleştirirken uygulanan anne-baba tutumlarının kültürden kültüre farklılaşabileceği belirtilmiştir (Darling ve Steinberg 1993). Ülkemizde çocuk yetiştirme tutumlarına ilişkin kuramsal açıklamalar ortaya atılmasına (Kağıtçıbaşı 1998) ve bu konuda ölçekler geliştirilmesine karşın yapılan çalışmalar çok sınırlı düzeyde kalmıştır (Örn., Kuzgun 1972, Karadayı 1994), Sümer ve Güngör 1999). Bu sınırlı sayıdaki çalışmalarda da farklı yöntem ve ölçekler kullanılmış, elde edilen sonuçlar birbirleriyle karşılaştırılamamıştır. Ayrıca kültürümüzde çocuk yetiştirme tutumlarıyla ilgili olarak geliştirilmiş olan ölçekleri incelediğimizde bunların çoğunlukla lise ve üniversite öğrencilerinin algıladığı anne-baba stiline ilişkin ölçekler olduğunu görmekteyiz (Örneğin, Kuzgun 1972, Bilal 1984, Karadayı 1994, Sümer ve Güngör 1999). Ülkemizde son olarak yapılan bir çalışmada (Sümer ve Güngör 1999) batı literatüründe de sıklıkla kullanılan ölçeklerden yararlanılarak "Anababalık Stilleri" ölçeği oluşturulmuştur. Ancak anılan çalışmada üniversite öğrencilerinden çocukluklarında uygulanan anne-baba tutumlarını hatırlamaları ve ona göre anketi doldurmaları istenmiştir. Yazarlarında belirttikleri gibi, anne ve babanın çocuk yetiştirmeye

yönelik tutumları kısmen gerçek anne-babalık tutumundan bağımsız olarak deneklerin o andaki bağlanma yaşantıları ve duygu durumları çerçevesinde hatırlanıyor olabilir. Bütün bu bilgilerin ışığında, farklı gelişimsel dönemlerde anne-baba-çocuk etkileşiminin niteliksel olarak farklılaştığı dikkate alınarak, anne-baba stiline ilişkin farklı yaş dönemlerine duyarlı ayrı ayrı ölçekler geliştirilmesi bu alana yapılacak en önemli katkılardan birisi olacaktır. Dolayısıyla bu çalışmada ülkemizde çocukların, ergenlerin ve üniversite öğrencilerinin algıladıkları anne-baba tutumunu ölçmek amacıyla özellikle son yıllardaki çalışmalarda sıklıkla kullanılan Lamborn ve arkadaşlarının (1991) geliştirmiş olduğu Anne-Baba Tutum Ölçeği Türkçe'ye uyarlanarak, anılan yaş gruplarında ayrı ayrı geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılmıştır. Ayrıca anılan ölçeğin Türk örneklerinde her üç yaş grubunda faktör yapısı incelenmiş ve elde edilen sonuçlar özgün ölçeğin faktör yapısı ile karşılaştırılmıştır.

YÖNTEM

Denekler

Araştırmaya ilköğretim, lise ve üniversite öğrencilerinden toplam 920 denek katılmıştır. Bu deneklerden 318'i (170 kız, 148 erkek) ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinden, 299'u (155 kız, 144 erkek) lise 1 ve 2. sınıf öğrencilerinden, 303'ü (160 kız, 143 erkek) üniversite 1., 2. ve 3. sınıf öğrencilerinden oluşmuştur. Deneklerin yaş ortalamaları,

standart sapmaları ve aralıkları Tablo 1'de gösterilmiştir. Araştırmaya katılan ilköğretim dönemindeki öğrenciler Oran İlkokulu, Rauf Orbay İlkokulu ve Halide Edip Adıvar İlköğretim Okulu; lise öğrencileri ise Tınaztepe Lisesi, Cumhuriyet Lisesi, Çankaya Lisesi ve Kurtuluş Lisesi gibi Ankara'nın orta sosyo-ekonomik düzeyini yansıttığı düşünülen ilçelerindeki Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullardan seçilmiştir. Üniversite öğrencileri ise Hacettepe Üniversitesi'nin çeşitli bölümlerine devam eden öğrenciler arasından seçilmiştir. Anne-babası en az ilköğretim mezunu olan ve anne ve babasıyla birlikte yaşayan denekler araştırmaya alınmıştır. Araştırmaya çocukluk, ergenlik ve gençlik dönemini en iyi temsil ettiği düşünülen yaş gruplarından denekler seçilmiştir. Bu nedenle 6., 7. ve 8. sınıf öğrencileri "buluş" dönemi olarak adlandırılan ergenlik dönemine geçiş yaşlarında oldukları için araştırmaya dahil edilmemiştir. Araştırmanın verileri bahar döneminde toplandığı için, lise son sınıf öğrencilerinin üniversiteye giriş sınavına hazırlanmaları karıştırıcı bir değişken olarak düşünülmüş, dolayısıyla bu yaş grubu araştırmaya dahil edilmemiştir. Üniversite öğrencileri de ergenlik döneminin sonları ve gençlik olarak adlandırılan dönemi yansıttığı için araştırmaya dahil edilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplamak amacıyla Anne-Baba Tutum Ölçeği (ABTÖ) kullanılmıştır.

Tablo 1: Denek gruplarının Yaş Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Aralıkları

	DENEK GRUPLARI					
	İlköğretim		Lise		Üniversite	
	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek
N	170	148	155	144	160	143
Ort.	10 yaş 9 ay	11 yaş	15 yaş 2 ay	15 yaş 3 ay	19 yaş 3 ay	20 yaş 3 ay
SS	9 ay	10 ay	8 ay	9 ay	15 ay	17 ay
Aralık	9 yaş 12 yaş 9 ay	9 yaş 13 yaş 3 ay	13 yaş 6 ay 17 yaş 4 ay	13 yaş 5 ay 16 yaş 7 ay	17 yaş 23 yaş 1 ay	17 yaş 5 ay 23 yaş

Anne-Baba Tutum Ölçeği: ABTÖ Baumrind (1971), Maccoby ve Martin'in çalışmalarında öne sürdükleri çocuğa tepki vermede duyarlık (responsiveness) ve talepkarlık (demandigness) boyutlarından ve ayrıca anne-baba tutumu ile ilgili varolan diğer ölçeklerden (Dornbusch ve ark. 1988, Steinberg ve ark. 1989) yararlanılarak Lamborn ve arkadaşları (1991) tarafından geliştirilmiştir. Araştırmacıların ölçek puanlarına uyguladıkları faktör analizi sonucu 3 faktör ortaya çıkmıştır. Bu faktörler şunlardır; kabul/ilgi (acceptance/involvement), denetleme (strictness/supervision) ve psikolojik özerklik (psychological autonomy) boyutlarıdır. **Kabul/ilgi boyutu** çocukların anne-babalarını ne derece sevecen, ilgili ve katılımcı olarak algıladıklarını ölçmeyi amaçlar (Örnek ifade: "Herhangi bir sorunum olduğunda, eminim annem ve babam bana yardım ederler") **Denetleme boyutu** çocukların anne-babalarını ne derece denetleyici olarak algıladıklarını ölçmeyi amaçlar (Örnek ifade: "Annen ve baban okul zamanı gece arkadaşlarıyla bir yere gitmene izin verirler mi?"). **Psikolojik özerklik boyutu** anne-babanın demokratik tutumu ne derece uyguladıklarını ve çocuğun bireyselliğini ifadeye ne derece cesaretlendirildiklerini ölçmeyi amaçlar (Örnek ifade: "Annem ve babam büyüklerle tartışmam gerektiğini söylerler"). Kabul/ilgi boyutu 9, denetleme boyutu 8 ve psikolojik özerklik boyutu 9 maddeyle ölçülmektedir. Birinci ve üçüncü boyuttaki maddeler 4 dereceli Likert-tipi ölçek üzerinde, ikinci boyuttaki maddelerin ilk ikisi 7 dereceli diğer maddeler ise 3 dereceli Likert-tipi ölçek üzerinde değerlendirilmektedir. Birinci boyuttaki Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .72, ikinci boyuttaki iç tutarlık katsayısı .76 ve üçüncü boyuttaki iç tutarlık katsayısı .82 olarak hesaplanmıştır. Ölçekten iki şekilde ölçüm alınmaktadır. Bunlardan birincisi, deneklerin her üç boyuta verdikleri cevaplar yoluyla demokratikliğin (authoritativeness) farklı düzeyleri ayırt edilerek ölçülmektedir. Kabul/ilgi, denetleme ve psikolojik özerklik boyutunda ortancanın üzerinde puan alan çocukların anne-babaları "**demokratik**" olarak adlandırılmakta ve 3 puan almaktadırlar. Her üç boyuttta ortancanın altın-

da puan alan çocukların anne-babaları "**demokratik tutumda olmayan**" olarak adlandırılmakta ve 0 puan almaktadırlar. Herhangi iki boyutta ortancanın üzerinde puan alan çocukların anne-babaları "**bir ölçüde demokratik**" olarak adlandırılmakta ve 2 puan almaktadır. Sadece bir boyutta ortancanın üzerinde puan alan çocukların "**bir ölçüde demokratik tutumda olmayan**" olarak adlandırılmakta ve 1 puan almaktadır. Ölçekten ikinci ölçüm ise, kabul/ilgi ve denetleme boyutunda ortancanın üzerinde puan alan deneklerin anne-babaları "**demokratik**", altında puan alanlar ise "**izin verici-ihmkâr**", kabul/ilgi boyutunda ortancanın altında ve denetleme boyutunda ortancanın üzerinde puan alan çocukların anne-babaları "**otoriter**" kabul/ilgi boyutunda ortancanın üzerinde ve denetleme boyutunda ise ortancanın altında puan alan çocukların anne-babaları "**izin verici-hoşgörülü**" olarak adlandırılmıştır. (Tablo 2).

Tablo 2: Lamborn ve ark.'nın (1991) Önerdikleri Anne-Baba Tutumuna İlişkin Boyutlar

	Kabul/İlgi (Birinci Boyut)		Denetleme (İkinci Boyut)	
	Yüksek	Düşük	Yüksek	Düşük
Demokratik	*		*	
İhmalkâr		*		*
Otoriter		*	*	
Hoşgörülü	*			*

ABTÖ'nün Türkçe'ye Çevrilmesi: Lamborn ve arkadaşları (1991) tarafından geliştirilen ABTÖ, araştırmacıların kendilerinden elde edilmiş ve Türk örnekleme üzerinde güvenilirlik ve geçerlik çalışması yapmak üzere özgün ölçeği geliştiren araştırmacılardan 1996 yılında izin alınmıştır. Ölçek öncelikle uzman kişiler tarafından Türkçe'ye çevrilmiş ve Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü öğretim üyelerinden 5 yargıcıya verilerek Türkçe'ye uygunluğu açısından değerlendirilmeleri istenmiştir. Yargıcılardan alınan geri bildirimler doğrultusunda ölçekteki her ifade- en az iki değişik şekilde yazılmış ve tekrar 5 yar-

gıcıya verilmiştir. Yargıcılardan ölçekteki ifadelerin çevirisinin 10-11 yaşlarındaki çocuklar için uygunluğu ve anlaşılabilirliğini değerlendirmeleri istenmiştir. Beş yargıcının fikir birliğine vardığı ifadeler seçilmiş ve değerlendirme sonuçlarına göre değişiklikler yapıldıktan sonra ölçeğin ifadeleri son halini almıştır. Ölçek bu şekliyle, H.Ü. İlköğretim Okulu'nun 4. Sınıf Öğrencilerinden seçilen 15-20 kişilik bir gruba uygulanmıştır. Anılan yaş grubundaki çocukların ölçekteki ifadeleri kolaylıkla anladığı görülmüştür.

İşlem

Araştırmada ABTÖ ölçeği ilköğretim, lise ve üniversite öğrencileri üzerinde 15-20 kişilik gruplar halinde uygulanmıştır. Ölçek doldurulmaya başlanmadan önce deneklere ölçeğin nasıl cevaplandırılacağına ilişkin sözel yönerge sunulmuş, ayrıca ölçeğin başında ölçekle ilgili bir açıklama yer almıştır. Örneğin cevaplanması aşamasında araştırmacı çocukların yönergeyi doğru anlayıp anlamadığını kontrol etmiştir. Ölçeğin doldurulma süresi 10 dk. ile 20 dk. arasında değişmiştir.

Bulgular

Anne-baba tutum ölçeğinin güvenilirlik çalışması ilköğretim, lise ve üniversite öğrencileri üzerinde ayrı ayrı yapılmıştır. Her yaş grubunda eşit sayıdaki kız ve erkek 120 denek olmak üzere toplam 360 deneye 15 gün arayla iki kez uygulanmıştır. Her alt ölçek için ayrı ayrı test-tekrar test güvenilirliğine bakılmıştır. Her yaş grubunda alt ölçeklerden alınan test-tekrar testi güvenilirlik katsayıları ve Cronbach Alfa iç tutarlık katsayıları aşağıda sırasıyla verilmiştir.

İlköğretim dönemindeki öğrenciler için test-tekrar test güvenilirlik katsayıları ve Cronbach Alfa içtutarlık katsayıları sırasıyla; kabul- ilgi alt ölçeği için .74 ve .60, denetleme alt ölçeği için .93 ve .75; psikolojik özerklik alt ölçeği için .79 ve .67 olarak bulunmuştur. Lise öğrencileri için güvenilirlik katsayıları ve içtutarlık katsayıları sırasıyla; kabul/ilgi alt ölçeği .82 ve .70, denetleme alt

ölçeği için .88 ve .69, psikolojik özerklik alt ölçeği için .76 ve .66 olarak bulunmuştur. Üniversiteler için güvenilirlik katsayıları ve iç tutarlık katsayıları sırasıyla; kabul/ilgi alt ölçeği için .79 ve .73 denetleme alt ölçeği için .85 ve .66, psikolojik özerklik alt ölçeği için .67 ve .65 olarak bulunmuştur.

Her üç yaş grubunda ve üç alt ölçekteki her madde için, o madde çıkarılarak Cronbach Alfa değerleri incelenmiş ve sadece kabul/ilgi boyutunda yer alan 3. madde çıkarıldığında, alfa değerinde yaklaşık .5'lik bir artış olduğu bulunmuştur. Dolayısıyla ilköğretim dönemindeki öğrenciler için kabul/ilgi boyutunun alfa değeri .65, liseler için .75 ve üniversite öğrencileri için .76 olarak bulunmuştur. Sonuç olarak 3. madde analizden çıkarılmış ve kabul/ilgi boyutu 8 maddeden oluşmuştur.

Ölçeğin geçerlik çalışmasında ölçüt-bağlantılı geçerliğe dolaylı kanıt sayılabilmesi için ilgili araştırmalarda da yapıldığı gibi akademik başarı puanları açısından demokratiklik boyutları arasında anlamlı farklılıklar olup olmadığına bakılmıştır. Bu amaçla deneklerin kabul/ilgi, denetleme ve psikolojik özerklik boyutlarında ortancanın altında ve üstünde aldıkları puanlar yoluyla demokratik düzeyleri 0, 1, 2 ve 3 olmak üzere 4 gruba ayrılmıştır. Deneklerin akademik başarı puanlarına tek-yönlü varyans analizi uygulanmıştır. Her yaş grubu için ayrı ayrı varyans analizi yapılmıştır. İlköğretim ve lise öğrencilerinin akademik başarı puanı 5 üstünden, üniversite öğrencilerinin akademik başarı puanı ise 4 üstünden hesaplanmıştır.

İlköğretim dönemindeki öğrencilerin akademik başarı puanları açısından anne-babalarının demokratiklik düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($F=6.69$, $s.d.=3$ ve 116 ; $p<.001$). Düzeyler arasındaki farkların kaynağını bulmak amacıyla uygulanan Tukey testi sonuçları, anne-babaları "0" düzeyinde olan deneklerin akademik başarı puanlarının "1" düzeyinde ($q=4.08$; $s.d.=116$; $p<.01$), "2" düzeyinde ($q=4.30$; $s.d.=116$; $p<.01$) ve "3" düzeyinde ($q=4.75$; $s.d.=116$; $p<.01$) olan deneklerin puanlarından daha düşük olduğunu göstermiştir. Bir başka

deyişle anne-babaları demokratik olan çocukların akademik başarıları anne-babaları daha az demokratik olan çocukların akademik başarılarından daha yüksektir.

Lise öğrencilerinin akademik başarı puanları açısından anne-babalarının demokratiklik düzeyleri arasında da anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($F=4.28$, $s.d.=3$ ve 116 ; $p<.01$). Düzeyler arasındaki farkların kaynağını bulmak amacıyla uygulanan Tukey testi sonuçları sadece anne-babaları "1" düzeyinde olan deneklerin akademik başarı puanlarının "2" düzeyinde ($q=3.91$; $s.d.=116$; $p<.01$) olan deneklerin puanlarından daha düşük olduğunu göstermiştir. Bir başka deyişle anne-babaları daha demokratik olan ergenlerin akademik başarıları da daha yüksektir.

Ayrıca üniversite öğrencilerinin akademik başarı puanları açısından anne-babalarının demokratiklik düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($F=2.65$, $s.d.=3$ ve 116 ; $p<.05$). Düzeyler arasındaki farkların kaynağını bulmak amacıyla uygulanan Tukey testi sonuçları sadece anne-babaları "0" düzeyinde olan deneklerin akademik başarı puanlarının "3" düzeyinde ($q=2.52$; $s.d.=116$; $p<.05$) olan deneklerin puanlarından daha düşük olduğunu göstermiştir. Bir başka deyişle anne-babaları demokratik olan gençlerin akademik başarıları anne-babaların demokratik olmayan gençlerden daha yüksektir. Görüldüğü gibi anne-babaların demokratik olup olmaması, çocukların akademik başarıları ile ilişkilidir. Elde edilen sonuçlar ölçeğin ölçüt-bağımlı geçerliğine dolaylı kanıt oluşturmaktadır.

Ayrıca çalışmamızda Anne-Baba Tutum Ölçeği'nin Türk örneklemini üzerinde faktör yapısı incelenmiştir. Bu amaçla her yaş grubu için araştırmada denek sayısı çoğaltılmış ve güvenilirlik çalışmasında araştırmaya katılan deneklerde faktör analizine dahil edilmiştir. Böylece ilköğretim dönemindeki öğrencilerden ($198+120$) 318, lise öğrencilerinden ($179+120$) 299 ve üniversite öğrencilerinden ($183+120$) 303 deneklerin ölçekten aldıkları puanlara yapılan işlemler sonucunda, ölçek maddelerinden elde edilen korelasyon matrisine Temel Bileşenler Analizi (Principal Component Analysis) uygulanmış ve 8 faktör elde

edilmiştir. Ancak madde sayısı, denek sayısı ve kuramsal yorumlanabilirlik göz önünde tutularak, analizler 3 faktör üzerinden Varimax Rotasyonuyla birlikte tekrarlanmıştır. Rotasyon sonrası oluşan faktör örüntüleri de Tablo 3'de verilmiştir. Buna göre ilköğretim dönemindeki öğrencilerde birinci faktörün açıkladığı varyans yüzde 11.1, ikinci faktörün 9.1, üçüncü faktörün 7.2 ve üç faktörün topluca açıkladığı varyans ise yüzde 27.4'tür. Lise öğrencilerinde, birinci faktörün açıkladığı varyans yüzde 13.7, ikinci faktörün 10.9, üçüncü faktörün 7.5 ve üç faktörün topluca açıkladığı varyans ise yüzde 32.1'dir. Üniversite öğrencilerinde ise birinci faktörün açıkladığı varyans yüzde 17.7, ikinci faktörün 11.5 ve üçüncü faktörün 7.7 ve üç faktörün topluca açıkladığı varyans ise yüzde 36.8'dir. (Tablo 3).

Özgün ölçeğin 19. maddeye kadar tek numaralı (1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15, 17) olan 9 maddesi kabul/ilgi boyutunu, çift numaralı (2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18) olan 9 maddesi psikolojik özerklik boyutunu ve 19. maddeden son maddeye (19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26) kadar olan 8 maddesi de denetleme boyutunu oluşturmaktadır. Bu çalışmada daha önce de açıklandığı gibi, her üç yaş grubunda yapılan güvenilirlik çalışmasında üç alt ölçekteki her madde için, o madde çıkarılarak Cronbach Alfa değerleri incelenmiş ve sadece kabul/ilgi boyutunda yer alan 3. madde çıkarıldığında alfa değerinde yaklaşık .5'lik bir artış olduğu bulunmuştur. Dolayısıyla, her üç yaş grubunda da kabul/ilgi boyutundaki 3. Madde ("Annem ve babam yaptığım her şeyin en iyisini yapmam için beni zorlarlar.") faktör analizine dahil edilmemiş ve kabul/ilgi boyutu 8 maddeden oluşmuştur.

Tablo 3'de görüldüğü gibi ilköğretim dönemindeki çocuklardan elde edilen veriler genel olarak değerlendirildiğinde, Varimax Rotasyonu sonrası Temel Bileşenler Analizi oldukça sade ve yorumlanabilir bir faktör örüntüsü ortaya çıkarmıştır. Üç faktörlü çözümün denendiği faktör analizi sonucunda, anne-baba tutum ölçeğinin üç temel boyutta belirgin bir şekilde temsil edildiği gözlenmiştir. Yapılan faktör analizi sonucu, birinci faktörde toplam on madde yer almış, faktör yükü .30'un altında olan 11. ("Derslerimden

Tablo 3: İlköğretim, Lise ve Üniversite Dönemindeki Öğrenciler için ABTÖ'nün Varimax Rotasyonu Sonrası Faktör Örüntüsü

İLKÖĞRETİM				LİSE				ÜNİVERSİTE			
FAKTÖRLER				FAKTÖRLER				FAKTÖRLER			
ABTÖ MADDELERİ	1	2	3	ABTÖ MADDELERİ	1	2	3	ABTÖ MADDELERİ	1	2	3
ABTÖ 01	.56			ABTÖ 01	.66			ABTÖ 01	.57		
ABTÖ 02	.34			ABTÖ 05	.68			ABTÖ 02	.35		
ABTÖ 05	.51			ABTÖ 07	.54			ABTÖ 04	.44		
ABTÖ 07	.51			ABTÖ 09	.51			ABTÖ 05	.66		
ABTÖ 09	.51			ABTÖ 11	.61			ABTÖ 06	.33		
ABTÖ 11	.28*			ABTÖ 12	.61			ABTÖ 07	.48		
ABTÖ 12	.36			ABTÖ 13	.33			ABTÖ 08	.66		
ABTÖ 13	.08*			ABTÖ 15	.46			ABTÖ 09	.67		
ABTÖ 15	.46			ABTÖ 17	.61			ABTÖ 10	.27*		
ABTÖ 17	.46			ABTÖ 02		.41		ABTÖ 11	.43		
ABTÖ 04		.45		ABTÖ 04		.54		ABTÖ 12	.56		
ABTÖ 06		.54		ABTÖ 06		.56		ABTÖ 13	.46		
ABTÖ 08		.45		ABTÖ 08		.56		ABTÖ 14	.48		
ABTÖ 10		.50		ABTÖ 10		.47		ABTÖ 15	.43		
ABTÖ 14		.36		ABTÖ 16		.47		ABTÖ 17	.66		
ABTÖ 16		.67		ABTÖ 18		.37		ABTÖ 18	.43		
ABTÖ 18		.41		ABTÖ 14			.28*	ABTÖ 16		.24*	
ABTÖ 19			.68	ABTÖ 19			.74	ABTÖ 19		.88	
ABTÖ 20			.69	ABTÖ 20			.78	ABTÖ 20		.90	
ABTÖ 21			.21*	ABTÖ 21			.47	ABTÖ 21			.43
ABTÖ 22			.46	ABTÖ 22			.27*	ABTÖ 22			.74
ABTÖ 23			.53	ABTÖ 23			.26*	ABTÖ 23			.74
ABTÖ 24			.28*	ABTÖ 24			.51	ABTÖ 24			.39
ABTÖ 25			.42	ABTÖ 25			.21*	ABTÖ 25			.70
ABTÖ 26			.57	ABTÖ 26			.49	ABTÖ 26			.72

* .30 'un altında olan maddeler

ÖZDEĞER	2.8889	2.3619	1.8753		3.5588	2.8416	1.9542		4.5900	2.9830	2.0011
AÇIKLANAN VARYANS	%11.1	9.1	7.2		13.7	10.9	7.5		17.7	11.5	7.7
BİRİKİMLİ VARYANS	%11.1	20.2	27.4		13.7	24.6	32.1		17.7	29.1	36.8

düşük not aldığımında, annem ve babam beni daha çok çalışmam için desteklerler.”) ve 13. (“Annem ve babam arkadaşlarımı tanırlar.”) maddeler çıkartılmıştır. Böylece birinci faktördeki toplam sekiz madde (1, 2, 5, 7, 9, 12, 15 ve 17. maddeler) kabul/ilgi boyutunu oluşturmaktadır. Özgün ölçekten farklı olarak psikolojik özerklik boyutunda yer alan sadece 2. (“Annem ve babam büyüklerle tartışmam gerektiğini söylerler.”) ve 12. (Annem ve babam yapmak istediklerim konusunda kendi kendime karar vermeme izin verirler) maddeler birinci boyutta yer almıştır. İkinci faktörde yer alan yedi maddenin ise (4, 6, 8, 10, 14, 16 ve 18. maddeler) psikolojik özerklik boyutunu yansıttığı görülmüştür. Üçüncü faktörde toplam sekiz madde yer almış ve faktör yükü .30’un altında olan 21. (“Annen ve baban eğer gece bir yere gittiysen, nereye gittiğini öğrenmek için ne kadar çaba gösterirler?”) ve 24. (“Annenin ve babanın, eğer gece bir yere gittiysen nereye gittiğin hakkında ne kadar bilgileri vardır.”) maddeler çıkartılmıştır. Böylece, üçüncü faktörde yer alan altı madde (19, 20, 22, 23, 25 ve 26. maddeler) denetim boyutunu yansıtmaktadır. Likert-tipi ölçeğin kabul/ilgi boyutundan alınabilecek en düşük değer 8, en yüksek değer 32’dir. Özerklik boyutundan alınabilecek en düşük değer 7, en yüksek değer 28’dir. Denetleme boyutundan alınabilecek en düşük değer 6, en yüksek değer 26’dır.

Lise öğrencilerinden elde edilen veriler genel olarak değerlendirildiğinde, Varimax Rotasyonu sonrası Temel Bileşenler analizi oldukça sade ve yorumlanabilir bir faktör örüntüsü ortaya çıkarmıştır (Tablo 3). İlköğretim dönemindeki çocuklardan elde edilen faktör yapısıyla benzer olarak burada da uygulanan üç faktörlü çözümde, ölçeğin faktörlerinin üç temel boyutu yansıttığı görülmüştür. Birinci faktörde yer alan toplam dokuz maddenin (1, 5, 7, 9, 11, 12, 13, 15 ve 17. maddeler) kabul/ilgi boyutunu oluşturduğu görülmüştür. Özgün ölçekten farklı olarak sadece 12. Madde ikinci boyutta değil, birinci boyutta yer almıştır. İkinci faktörde yer alan yedi madde (2, 4, 6, 8, 10, 16 ve 18. maddeler) ise psikolojik özerklik boyutunu oluşturmaktadır. Özgün ölçekte, özerklik boyutunda yer alan 14. madde

(“Annem ve babam istemedikleri bir şey yaptığımında, bana karşı soğuk davranırlar ve küserler.”) üçüncü faktörün altında yer almış, ancak faktör yükü .30’un altında olduğu için çıkartılmıştır. Üçüncü faktörde toplam sekiz madde yer almış ve faktör yükü .30’un altında olan 14. (ikinci faktör açıklanırken yukarıda verilmiştir), 22. (“Annen ve baban, boş zamanlarında ne yaptığını öğrenmek için ne kadar çaba gösterirler?”), 23. (“Annen ve baban okuldan çıktıktan sonra ne yaptığını öğrenmek için ne kadar çaba gösterirler?”) ve 25. (“Annen ve babanın, boş zamanlarında ne yaptığın hakkında ne kadar bilgileri vardır?”) maddeler çıkartılmıştır. Böylece üçüncü faktörde yer alan beş maddenin (19, 20, 21, 24 ve 26. maddeler) denetim boyutunu yansıttığı görülmüştür. Likert-tipi ölçeğin kabul/ilgi boyutundan alınabilecek en düşük değer 9, en yüksek değer 36’dır. Özerklik boyutundan alınabilecek en düşük değer 7, en yüksek değer 28’dir. Denetleme boyutundan alınabilecek en düşük değer 5, en yüksek değer 23’dür.

Üniversite öğrencilerinden elde edilen veriler genel olarak değerlendirildiğinde, Varimax Rotasyonu sonrası Temel Bileşenler analizi sonuçları, üniversite öğrencilerinden elde edilen faktör yapısının özgün ölçekten farklı olduğunu göstermektedir (Tablo 3). Daha önce belirtildiği gibi, özgün ölçekte 19. maddeye kadar olan tek numaralı sekiz madde kabul/ilgi boyutunu, çift numaralı dokuz madde psikolojik özerklik boyutunu ve 19. maddeden son maddeye kadar olan sekiz madde ise kontrol/denetim boyutunu oluşturmaktadır. Ancak bu çalışmada üniversite öğrencileri üzerinde yapılan faktör analizi sonucu, ölçeğin 19. maddesine kadar olan maddeler bir faktör altında toplanmış, geri kalan diğer maddeler de farklı iki faktör altında toplanmıştır. Dolayısıyla özgün ölçek maddeleri dikkate alındığında, kabul/ilgi boyutu ile psikolojik özerklik boyutunu oluşturan maddelerin tek bir boyut altında, denetleme boyutunu yansıtan maddelerin ise iki boyut altında toplandığı görülmektedir. Böylece birinci faktörde toplam on altı madde yer almış ve faktör yükü .30’un altında olan 10. madde (“Annem ve babamla her tartıştığında bana ‘büyüdüğün zaman anlarsın’

derler.”) çıkartılmıştır. Özgün ölçekte psikolojik özerklik boyutunda yer alan 16. madde ise (“Derslerimden düşük notlar aldığım da, annem ve babam öyle davranırlar ki suçluluk duyar ve utanırım.”) İkinci boyutta yer almış ancak faktör yükü .30’un altında olduğu için çıkartılmıştır. Böylece, birinci faktörde yer alan onbeş maddenin (1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 17 ve 18. maddeler) kabul/ilgi/özerklik boyutunu yansıttığı görülmüştür. Özgün ölçeğin denetleme boyutunu oluşturan diğer maddeler ise iki boyutta toplanmıştır. İkinci boyutta yer alan iki madde (19. ve 20. maddeler) incelendiğinde, bu maddelerin doğrudan denetimi yansıttığı (Örneğin, “Genel olarak annen ve baban okul zamanı hafta içinde gece arkadaşlarıyla bir yere gitmene izin verirler mi?”); üçüncü boyutta yer alan altı maddenin (21, 22, 23, 24, 25, ve 26. maddeler) ise dolaylı denetimi yansıttığı (Örneğin, “Annen ve baban eğer gece bir yere gittiysen, nereye gittiğini öğrenmek için ne kadar çaba gösterir?”) görülmektedir. Dolayısıyla çalışmamızda ikinci boyut “doğrudan denetim”, üçüncü boyut ise “dolaylı denetim” olarak ifade edilmiştir. Likert-tipi ölçeğin kabul/ilgi/özerklik boyutundan alınabilecek en düşük değer 15, en yüksek değer 60’dır. Doğrudan denetim boyutundan alınabilecek en düşük değer 2, en yüksek değer 14’dür. Dolaylı denetim boyutundan alınabilecek en düşük değer 6, en yüksek değer 18’dir.

Sonuç olarak, Anne-Baba Tutum Ölçeği’nin ilköğretim ve lise öğrencileri üzerinde yapılan faktör analizi sonuçları, ölçekte yer alan maddelerin özgün ölçekteki maddelere benzer bir faktör yapısı oluşturduğunu göstermektedir. Üniversite öğrencilerinde ise özgün ölçekten farklı olarak kabul/ilgi ve özerklik boyutunun tek bir boyut, denetleme boyutunun ise iki faktörden oluştuğu gözlenmiştir.

TARTIŞMA

Daha önce de belirtildiği gibi, bu çalışmada anne-baba tutumu ile ilgili olarak son yıllarda sıklıkla kullanılan anne-baba tutum ölçeğinin ilköğretim, lise ve üniversite öğrencileri üzerinde güvenilirlik ve geçerlik çalışması yapılmıştır.

Ölçeğin güvenilirliği ile ilgili bulgulara bakıldığında psikometrik özellikler yönünden yeterli düzeyde olduğu görülmektedir. Her yaş grubunda ölçeğin alt boyutlarına ilişkin test-tekrar test güvenilirliğinin yüksek ve iç tutarlığının görece olarak daha düşük olmakla birlikte yeterli düzeyde olması, ölçeğin güvenilir olduğuna işaret etmektedir.

Ayrıca, Anne-Baba Tutum Ölçeği’nin kültürümüzdeki faktör yapısını incelemek amacıyla, deneklerin ölçekten aldıkları puanlara faktör analizi uygulanmıştır. Yapılan faktör analizi sonucu, ilköğretim ve lise öğrencilerinde özgün ölçeğe benzer şekilde anne-baba tutum ölçeğinin kabul/ilgi, psikolojik özerklik ve denetleme olmak üzere üç boyutta toplandığı görülmüştür. Ancak üniversite öğrencilerinde, ölçek maddeleri diğer yaş gruplarından farklı olarak, kabul/ilgi ile psikolojik özerklik boyutu tek bir boyut, denetleme boyutu ise iki boyut altında toplanmıştır. Hatırlanacağı gibi, özgün ölçek 10-17 yaş grubundaki çocuklar için geliştirilmiştir. Dolayısıyla, ilköğretim ve lise öğrencileri benzer gruba içermektedir. Üniversite öğrencilerinin yaş ranjı ise 17 ve 22 yaş arasındadır. Her ne kadar bu çalışmada ölçeğin üniversite grubuna uygulanması için ölçeği geliştiren araştırmacılardan onay alınmış olsa da, üniversite öğrencilerinde farklı boyutlar elde edilmesi, ölçeğin bu yaş grubu için uygun olmadığını gösterebileceği gibi elde edilen boyutların kültürümüz için uygun olmadığını da gösterebilir. Kültürümüzde üniversite öğrencileriyle yapılan bir çalışmada, Steinberg ve arkadaşlarının (1991) çalışmaları örnek alınarak, üniversite öğrencileri üzerinde psikolojik özerklik boyutu kullanılmadan anne-baba tutum ölçeği geliştirilmiş ve bu çalışmada da ölçekteki maddelerin bizim çalışmamızdakine benzer şekilde kabul/ilgi ve denetim olmak üzere iki boyutta toplandığı görülmüştür (Sümer ve Güngör 1999). Batıda yapılan çalışmalarda anne-baba tutumlarının içinde bulunan kültürel bağlama göre değiştiği, denetimin kültürler arasında farklı algılandığı belirtilmiştir (Dornbusch ve ark. 1988, Steinberg ve ark. 1991, Fuligni 1998). Örneğin, Meksika, Çin ve Filipin kökenli ergenlerin, Avrupa kökenli ergenlere göre anne-baba-

larının otoriteyi daha fazla, özerkliği ise daha az vurguladıkları belirtilmiştir (Fuligni 1998). Daha önceki çalışmalarda da Baumrind'in sınıflamasının Avrupa kökenli Amerikalı ergenler için, Asya ve Afrika kökenli Amerikalı ergenlere göre daha tanımlayıcı olduğu ve çocukların bazı psikolojik sonuç değişkenleriyle anlamlı düzeyde ilişkili olduğu görülmüştür (Dornbusch ve ark. 1988, Steinberg ve ark. 1991). Kağıtçıbaşı'nın (1998) belirttiği gibi çocuk yetiştirmede ailedeki şefkat ve denetim boyutlarının birbirinden bağımsız olduğu, sevgi ve ilginin evrensel olabileceği ancak aile denetiminin kültürler arasında ve zaman içinde değişiklik gösterebileceği unutulmamalıdır. Dolayısıyla her ne kadar çalışmamızda "Anne-Baba Tutum Ölçeği" nin geçerlik ve güvenilirliği yapılmış olsa da, daha sonraki çalışmalarda anılan ölçeğin kullanılabilmesi için maddelerin denekler tarafından anlaşılıp anlaşılmadığının tekrar gözden geçirilmesi, kültürümüze uygun yeni maddeler eklenmesi ve ölçek maddeleri irdelenerek her yaş grubu için ayrı ayrı ölçekler geliştirilerek, geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının yapılması gerekli görülmektedir.

Ayrıca çalışmamızda çocukların anne-baba tutumlarına ilişkin algıları anne ve baba için ayrı ayrı değil, birlikte incelenmiştir. Bunun nedenlerinden birisi Batı'da yürütülen çalışmalarda genellikle, çocukların anne ve babaları için ölçekten aldıkları puanların ortalaması alınmış ve anne-babalar tek bir anne-baba tutumu için sınıflandırılmıştır (Steinberg ve ark. 1992, Lamborn ve ark. 1991). Ayrıca bu çalışmaya başlamadan önce, ölçeği geliştirilen araştırmacılardan biri olan Steinberg'ten ölçeğin son hali istenmiş ve çocuğun hem anne hem de babaya ilişkin algılarının aynı ifadeye yer aldığı görülmüştür (Örneğin, "Annem ve babam büyüklerle tartışmamam gerektiğini söylerler."). Benzer şekilde, ülkemizde Sümer ve Güngör (1999) tarafından yapılan çalışmada çocukların anne-baba tutumlarına ilişkin algıları anne ve baba için ayrı ayrı ölçülmüş olmasına rağmen, babalar annelere göre daha otoriter ve izin verici algılansa da, aralarındaki farklılığın anlamlı olmadığı görülmüştür. Bütün bu bilgilere rağmen, kültürümüzde daha sonra anne-baba tutumlarını incelemek üzere yapılacak

olan çalışmalarda, kız ve erkek çocukların anne ve babalarına ilişkin algılarının karşılaştırılması daha doğru genellemeler yapmak için gerekli görülmektedir. Ayrıca anne-baba tutum kavramını sadece kültürler arasında değil, kültür içinde de farklılık göstermektedir (İmamoğlu ve Yasak-Gültekin 1993, LeCompte ve ark. 1978). Aynı kültürde farklı sosyo-ekonomik düzeydeki bireylerin anne ve babalarının çocuk yetiştirme tutumları ve çocukların bunları algılayışları çok farklı olabilir. Bundan dolayı anne-baba tutumu ölçülmeye çalışılırken, farklı SED'lere göre de incelenmesi önemli bulgulara yol açabilir. Ayrıca, ülkemizde geliştirilen ya da Batı'dan uyarlanmış olan ölçeklerin hemen hemen hepsinin anne-babaların gerçekte başvurdukları anne-baba tutumları değil, gençlerin bu konudaki algılarına dayandığı görülmektedir. İleride yapılacak olan çalışmalarda anne-baba tutumları aynı zamanda anne-babalara sorularak ölçülmeli ve bunlar gençlerin algılarıyla karşılaştırılmalıdır. Dolayısıyla aile içinde hem çocukların hem de anne-babaların anne-baba tutumuna ilişkin algılarını ölçmeye yönelik paralel ölçeklere ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKLAR

- Baumrind D (1971) *Harmonious parents and their preschool children. Devel Psych 4: 99-102.*
- Baumrind D (1972) *An exploratory study of socialization effects on black children: Some black-white comparison. Child Dev 43: 261-267.*
- Bilal G (1984). *Demokratik ve otoriter olarak algılanan ana-baba tutumlarının çocukların uyum düzeylerine etkisi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi*
- Darling N, Steinberg L (1993) *Parenting style as context: Integrative model. Psych B 113: 487-496.*
- Damon W (1983) *Social and Personality Development. Morton and Company Inc., New York.*
- Dornbusch SM, Ritter PL, Leiderman PH, ve ark. (1988) *The relation of parenting style to adolescent school performance. Child Dev 58: 1244-1257.*
- Fuligni AJ (1998) *Authority, autonomy, and parent-adolescent conflict and cohesion: A study of adolescents from Mexican, Chinese, Flippino, and European backgrounds. Devel Psych 34: 782-792.*
- Güven A (1996) *Farklı eğitim izleyen öğrencilerde algıla-*

nan anne-baba öğretmen tutumlarının benlik kavramına etkisi. VIII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları. (Eds: Y. Topsever ve M. Göregenli, p.p: 149-64), Türk Psikologlar Derneği Yayını, Ankara.

İmamoğlu O, Yasak-Gültekin Y (1993) Önerilen dengelenmiş toplumsal birey modeli ışığında üniversite gençliğinin sorunları: 1982-92 döneminde yayınlanan araştırmalara ilişkin bir değerlendirme, yorum ve öneriler. *Türk Psikoloji Dergisi* 8(30): 27-41.

Kağıtçıbaşı Ç (1998) *Kültürel Psikoloji: Kültür Bağlamında İnsan ve Aile*. Altan Matbaacılık Ltd. Şti., İstanbul.

Karadayı F (1994) Üniversite gençlerinin algılanan ana-baba tutumları, anababayla ilişkileri ve bunların bazı kişilik özellikleri ile bağlantısı. *Türk Psikoloji Dergisi* 9(32): 15-25.

Ketsetzis M, Ryan BA, Adams GR (1998) Family processes, parent-child interactions, and child characteristics influencing school-based social adjustment. *J Marriage* 60: 374-387.

Kuzgun Y (1972) Ana-baba tutumlarının kendini gerçekleştirme düzeyine etkisi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Lamborn SD, Mounts NS, Steinberg L, Dornbusch SM (1991) Patterns of competence and adjustment among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful families. *Child Dev*, 62: 1049-1065.

LeCompte G, LeCompte A, Özer SA (1978) Üç sosyo-ekonomik düzeyde, Ankaralı annelerin çocuk yetiştirme tutumları: Bir ölçek uyarlaması. *Psikoloji Dergisi* 1(1): 5-9.

Maccoby EE, Martin JA (1983) Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. P.H. Mussen & E.M. Hetherington (Eds.). *Handbook of Child Psychology: Socialization, Personality and Social Development* (pp. 1-101) New York: Wiley.

Phares V, Renk V (1998) Perceptions of parents: A measure of adolescents' feelings about their parents. *J Marriage* 60:646-659.

Steinberg L, Elmen J, Mounts N (1989). Authoritative parenting, psychosocial maturity, and academic success among adolescent. *Child Dev* 60: 1424-1436.

Steinberg L, Lamborn SM, Dornbusch S, Darling N (1992) Impact of parenting practices on adolescent achievement: Authoritative parenting, school involvement, and encouragement to succeed. *Child Dev* 63: 1266-1281.

Steinberg L, Mounts NS, Lamborn SD, Dornbusch SM (1991) Authoritative parenting and adolescent adjustment across varied ecological niches. *J Research Adolesc* 1: 19-36.

Steinberg L, Lamborn SD, Darling N, Mounts NS, Dornbusch SM (1994) Over-time changes in adjustment and competence among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful families. *Child Dev* 65: 754-770.

Sümer N, Güngör D (1999) Çocuk yetiştirme stillerinin bağlanma stilleri, benlik değerlendirmeleri ve yakın ilişkiler üzerindeki etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14(44): 35-63.

Weiss LH, Schwarz JC (1996) The relationship between parenting types and older adolescents' personality, academic achievement, and substance use. *Child Dev* 67: 2101-2114.

Yılmaz A (1999) Çocuk yetiştirme tutumları: Kuramsal yaklaşımlar ve görgül çalışmalar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 1(3): 99-118.

